

În încheiere, considerăm că lucrarea de față îndeplinește și acum scopul pentru care a fost scrisă în urmă cu un secol, actualizarea ediției este un lucru îmbucurător și așteptăm cu nerăbdare și apariția volumului al doilea.

Ana-Cristina Hamat

Sabrina C. Agarwal, Bonnie A. Glencross (eds.), *Social Bioarchaeology*, West Sussex, UK, Wiley-Blackwell, 2011, 472 p.

Agarwal și Glencross realizează o colecție de articole al căror scop general reiese din titlul primului capitol, *Building a Social Bioarchaeology*. În cele 15 capitole ale cărții, o serie de subiecte sunt prezentate din perspectivă bioculturală, relaționând datele osteologice și biomoleculare cu cele arheologice și culturale în scopul compunerii unor răspunsuri pentru întrebări privind aspectele sociale ale populațiilor arheologice.

Volumul este structurat în trei părți, fiecare tratând o anumită temă: caracterul eșantioanelor osteologice, identitatea socială și conceptul de *life course*. Selectarea acestor subiecte reflectă atât problemele întâmpinate în cercetarea antropologică de-a lungul timpului, dar și direcțiile viitoare spre care aceasta tinde.

Primul capitol, *Building a Social Bioarchaeology*, semnat chiar de editori, S.C. Agarwal și B.A. Glencross, prezintă conținutul cărții, dar depășește rolul de prefață prin expunerea punctului de vedere al autorilor cu privire la abordarea bioculturală. Pentru aceasta din urmă, autorii identifică trei direcții de dezvoltare teoretică: studiul adaptării la procesele din mediul înconjurător prin utilizarea unei abordări populaționale; folosirea tehnologiilor de ultimă generație din diverse științe și explorarea naturii eșantioanelor osteologice pentru înțelegerea limitelor acestora; includerea acestor date în contextul arheologic. Aceste probleme sunt tratate pe parcursul cărții, atât la nivel teoretic cât și prin discutarea unor studii de caz foarte interesante.

În continuarea acestui capitol introductiv vine prima parte a volumului, *Materials and Meaning: The Nature of Skeletal Samples*. Aceasta cuprinde patru capitole. *The Origins of Biocultural Dimensions in Bioarchaeology*, avându-i ca autori pe M. K. Zuckerman și pe regretatul G. J. Armelagos, discută evoluția abordării bioculturale din a doua jumătate a secolului al XX-lea până în zilele noastre, trecând printr-o fază descriptivă, specifică curentului procesualist din arheologie, și evoluând spre o *bio-cultural oriented bioarchaeology*. În capitolul al treilea, *Partnerships, Pitfalls, and Ethical Concerns in International Bioarchaeology*, B.L. Turner și V.A. Andrushko tratează un subiect sensibil în special pentru teritoriul Statelor Unite al Americii, și anume normele etice impuse în lucrul cu oseminte umane. Al patrulea capitol, *The Formation of Mortuary Deposits: Implications for Understanding Mortuary Behavior of Past Populations* (autor E. Weiss-Krejci), prezintă foarte detaliat procesul de formare a ansamblurilor funerare. Autoarea realizează o schemă a ciclului funerar, care explică toate secvențele prin care trece corpul unui defunct din momentul morții și până la identificarea lui arheologică. Discuția este foarte interesantă și datorită includerii în acest ciclu funerar a fenomenului înmormântărilor deviate, dar și a discutării procesului tafonomic. Capitolul 5 și ultimul din această primă parte a volumului, *Representativeness and Bias in Archaeological Skeletal*

Samples (autor M. Jackes), tratează o problemă pertinentă în cercetarea bioarheologică, și anume gradul de reprezentare al eșantioanelor osteologice și limitele impuse de acest grad. Lotul analizat reprezintă doar o parte din totalul materialului osteologic excavat iar cazurile în care o necropolă este excavată în întregime sunt rare. Mai mult, populația înmormântată într-o necropolă este doar o parte din populația unei comunități. Autorul subliniază importanța înțelegerii acestor aspecte pentru producerea unor rezultate corecte din punct de vedere demografic și statistic.

Partea a doua, *Social Identity: Bioarchaeology of Sex, Gender, Ethnicity, and Disability*, explorează conceptul de identitate raportat la studiul osteologic sau molecular al unor indivizi sau grupuri populaționale. Personalitatea fiecărui individ este construită din cumulul a mai multor identități, manifestate în spații și perioade diferite ale vieții sale dar fără a se exclude una pe cealaltă. Identificarea acestor trăsături este posibilă prin corelarea datelor biologice cu cele culturale. S.E. Hollimon în capitolul 6, *Sex and Gender in Bioarchaeological Research: Theory, Method, and Interpretation*, discută diferența dintre sex și gen (*gender*), primul concept reliefând o realitate biologică, iar al doilea una socială. Autorul discută identitatea de gen în relația cu alți parametrii bioarheologici (vârstă, sănătate, boală, violență) și modul în care aceste legături pot fi investigate. În capitolul 7, *Population Migration, Variation, and Identity: An Islamic Population in Iberia*, S. Zakrzewski realizează un studiu al etnicității într-o populație medievală din Iberia. Autorul corelează analiza de biodistanță cu vârsta, genul și religia pentru a determina modul în care aceste micro-identități se suprapun în cadrul personalității unui individ, respectiv în definirea unei societăți. Capitolul 8, *Life Histories of Enslaved Africans in Colonial New York* (autori A. R. Barrett, M. L. Blakey) adresează problema inegalității sociale determinată din surse osteologice, arheologice și istorice. Autorii analizează un caz foarte interesant, spațiul african de înmormântare din New York. Acest ansamblu funerar cuprinde osemintele a 419 indivizi care au trăit de-a lungul secolului al XVIII-lea. Interpretarea markerilor de stres și a patologiilor observabile la nivelul scheletului a vizat stabilirea calității vieții raportată la inegalitatea socială. Pentru aceasta s-au utilizat mai multe aspecte, cum ar fi vârsta la care un copil trecea la statutul de adult sau starea de sănătate a indivizilor născuți în Africa comparată cu cea a indivizilor născuți în New York. C. Roberts în capitolul 9, *The Bioarchaeology of Leprosy and Tuberculosis. A Comparative Study of Perceptions, Stigma, Diagnosis, and Treatment*, tratează un subiect foarte interesant și anume relația dintre boală, dizabilitate și compasiune pentru populațiile arheologice. În lipsa unor studii osteologice și moleculare, astfel de informații rămân neaccesibile. C. Roberts, specialist în paleopatologia bolilor infecțioase, discută aici același concept de calitate a vieții ca și în capitolul 8, dar de această dată aplicat pentru cazurile indivizilor infectați cu lepră sau tuberculoză. Astfel, autorul determină modul în care acești indivizi sunt percepuți și tratați de societatea în care trăiau, dat fiind că aceste boli au puternice consecințe asupra aspectului fizic al individului.

Cea de-a treia parte, *Growth and Aging: The Life Course of Health and Disease*, cuprinde 6 capitole în cadrul cărora sunt adresate subiecte precum vârsta și îmbătrânirea, creșterea și dezvoltarea corpului, dieta și violența interumană. Capitolul 10, *Towards a Social Bioarchaeology of Age*, semnat de J. Sofaer, propune un nou mod de a cerceta problema vârstei prin identificarea a mai multor tipuri de vârstă (fiziologică,

cronologică, biologică, socială, personală, comportamentală, funcțională) și a diferite moduri în care acestea pot fi analizate (filozofic, psihologic, social etc.). Această nouă abordare teoretică scoate în evidență multiplele moduri în care vârsta poate fi percepută, atât de către fiecare individ în parte dar și de către restul persoanelor din jurul acestuia. Aplicarea acestor principii teoretice în analiza bioarheologică scoate în evidență rezultatele diferite produse de selectarea fiecărui tip de vârstă. Prin urmare, cu toate că vârsta biologică a unui individ ne poate spune că acesta era un subadult, vârsta sa socială putea fi cea de adult datorită cutumelor specifice ale societății în care acesta trăia. Articolul lui Sofaer subliniază complexitatea conceptului de vârstă și a interpretării acestuia. Acest subiect este în continuare explorat de Agarwal și Beauchesne în capitolul 11, *It Is Not Carved In Bone: Development and Plasticity of the Aged Skeleton*. Capacitatea scheletului uman de a se adapta mediului cultural și biologic de-a lungul vieții reprezintă unul din principiile de bază ale studiului bioarheologic. Acest lucru permite cercetătorilor să identifice aspecte din "istoria" vieții unui individ și felul în care acesta a relaționat cu societatea în care a trăit. Autorii descriu modul în care îmbătrânirea scheletului, corelată cu alte aspecte biologice (sex, dietă, traume, boli etc.) și sociale pot oferi date despre evenimente și procese care au avut loc la nivelul individului sau la nivelul comunității. Capitolele 12 și 13 discută bioarheologia copilăriei. Articolul lui S. Halcrow și N. Tayles, *The Bioarchaeological Investigations of Children and Childhood*, dezvoltă teoria și terminologia utilizate în cercetarea indivizilor subadulti, în vreme ce Littleton în capitolul 13, *Moving from the Canary in the Coalmine: Modeling Childhood in Bahrain*, aplică aceste principii teoretice pentru o populație din perioada elenistică, punând accent pe pericolele prin care un copil din perioada respectivă ar putea trece în diferite momente ale copilăriei sale. În capitolul 14, *Skeletal Injury accross the Life Course. Towards Understanding Social Agency*, B. A. Glencross cercetează legăturile dintre diferite variabile biologice și sociale (vârstă, sex etc.) și prezența traumelor și fracturilor, cu aplicație asupra lotului osteologic de la Indian Knoll. Scopul acestei cercetări este identificarea comportamentului social la nivelul individului sau al comunității. În ultimul capitol, *Diet and Dental Health Through the Life Course in Roman Italy*, J. Prowse aplică rezultatele analizelor de izotopi stabili și a patologiei dentare pentru lotul de la Isola Sacra, Italia (sec. I–III AD). Rezultatele arată faptul că atât bărbații și femeile cât și indivizii din grupe de vârstă distincte mâncau diferit ca urmare a inegalității sociale.

Această publicație se axează pe componenta socială a cercetării bioarheologice. Prin contribuția unor autori de renume, prin subiectele tratate, dar și prin modul de abordare a subiectelor (discuție teoretică plus studiu de caz), volumul realizat este astăzi unul de mare importanță atât pentru arheologi cât și pentru antropologi. Conținutul cărții este în definitiv o pledoarie pentru abandonarea definitivă a studiilor descriptive și tipologice a materialului osteologic uman în favoarea unei cercetări mult extinse, al cărei scop este înțelegerea ființei umane din trecut, atât la nivelul individului cât și al comunităților iar acest lucru este posibil doar prin accesarea sincronă a componentelor socială și biologică.

Inovația volumului este dată de discutarea extinsă a două concepte-cheie: *life-course* și identitate. Complexitatea acestora impune dezvoltarea unei abordări teoretice care să preceadă aplicarea lor practică, iar acest lucru îl găsim în volumul de față prin colaborarea unui număr mare de specialiști de renume.

Am putea spune că publicarea acestei cărți vine în completarea articolului semnat de C.S. Larsen și P.L. Walker, *Bioarchaeology: Health, Lifestyle, and Society in Recent Human Evolution* (2010), unde cei doi autori punctează noile direcții de studiu spre care cercetarea bioarheologică se îndreaptă. Volumul marchează trecerea bioarheologiei spre o nouă etapă, în care aceasta se arată și mai complexă ca până acum, fără a renunța la utilizarea tehnicilor de ultimă oră, dar explorându-și mai mult ca oricând componenta socială.

Claudia Radu

Doina Benea, *Istoria Banatului în Antichitate*, Ed. Excelsior Art, Timișoara, 2013, 471 p.+87 fig. și 12 pl.

Lucrarea de față este una mult așteptată în peisajul literaturii de specialitate, fiind importantă atât din punct de vedere regional cât și din punctul de vedere al cercetării la nivel național. Ea încununează munca de o viața a autoarei- cunoscut istoric și arheolog, specializat în probleme de istorie antică a României. Subiectul ales de domnia sa, aduce în discuție o perioadă importantă din istoria spațiului românesc și, am putea spune, a istoriei europene – datorită conotațiilor deosebite pe care le comportă evenimentele petrecute în zonă și a urmărilor pe care le-au avut acestea pentru politica imperială romană. Din punctul de vedere al discursului, lucrarea a fost împărțită ținând seama de criteriul cronologic în șapte mari capitole, completate cu bibliografie, o listă a ilustrațiilor și planșe, precedate de abrevieri și de o introducere.

Corpul lucrării este precedat de o *Introducere* (p. 13–27) care aduce lămuriri în ceea ce privește cadrul geografic (p. 13–17), istoria regiunii fiind privită de autoare în strânsă legătură cu geografia sa marcată de cele trei râuri Dunărea, Tisa, Mureș. Alături de cadrul geografic un alt aspect tratat este stadiul cercetărilor (p. 17–26) – începând cu literatura de secolul al XVIII- lea și continuând apoi cu cercetarea de teren din secolul al XIX- lea și al XX- lea, până la literatura de dată recentă.

Primul capitol, *Cucerirea Romană* (p. 27–48), transpune pentru cititori etapele cuceririi Daciei, motivele pentru care acest mare imperiu dorea să stăpânească Dacia și metodele prin care a fost impus în zonă controlul și mai apoi administrația romană. Acest capitol introduce o serie de noutăți pentru istoria politică a zonei, discutate și argumentate fiecare în parte. O serie de evenimente- plasate de către istoriografie în zona Muntenie și a Câmpiei Române, sunt localizate acum în zona Banatului. Un astfel de exemplu este relocarea regelui dac *Cotiso* din zona Sebeșului în zona Banatului (p. 27). De asemenea, premisele conflictelor cu romanii, reprezentate prin formarea provinciilor din zonă – *Pannonia*, *Dalmatia*, cele două *Moesii* și *Thracia*, precum și diferitele expediții ale armatei romane pe teritoriul de azi al României, alături de comasarea de trupe pe linia Dunării, sunt tratate în mod special. Pe baza izvoarelor istorice și a descoperirilor arheologice atât din zona Banatului cât și de la sud de Dunăre, se propune identificarea mlaștinilor *Volceene* cu, posibil, mlaștinile din jurul Tisei, precum și localizarea Banatului ca și bazin demografic principal pentru transferul de populație al lui *Aelius Catus*. Acest lucru ar putea să explice două probleme arheologice: faptul